

A MAKÓI KISRÉGIÓ NÉPESSÉGFÖLDRAJZA

(*The population geography of the Makó small-region*)

BAJMÓCY PÉTER

A vizsgált terület Makót, és tizenhat környező Csongrád megyei községet foglal magában. Lehatárolásánál több tényezőt kellett figyelembe venni. Elsősorban a korábbi (Csanád, illetve Csanád-Arad-Torontál), valamint a jelenlegi (Csongrád) megyehatárokat. Ezen kívül az ingázási adatokat és közlekedési izokronokat tekintettük mérvadónak. A vizsgált terület végül is kiterjed mindazokra a községekre, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak Makóhoz. A jelenlegi megyehatárt nem léptük át, mert a város vonzása ott már igen gyenge, mind a kisebb vonzásközpontok (Mezőhegyes, Mezőkovácsháza), mind pedig a távolabbi nagyobb városok (Békéscsaba, Orosháza) vonzása erősebb nála.

A terület természetföldrajzilag két részre osztható. A Maros-völgy alluviális síkságát réti és öntéstalajok borítják, a nagyobb, középső, és északi részen pedig kiváló minőségű csernozjom talaj alakult ki, amelyet csak néhány alacsonyabb, lefolyástalan helyen zavarnak meg szikes talajfoltok. A régió az országos átlagnál melegebb és szárazabb, de a talaj és éghajlati adottságait tekintve az ország egyik legjobb mezőgazdasági potenciáljával rendelkező vidéke.

A terület természeti adottságaiból adódóan elsősorban a gabonatermesztés terjedt el (főleg búza és kukorica). A takarmánygabona termesztéséhez állattenyésztés kapcsolódik, de a Maros-völgy nyugati része kivételével ez mindenütt alárendelt szerepet játszik a növénytermesztéssel szemben. Ezt azért lényeges hangsúlyozni, mert a gabonatermesztés, gépesíthetősége miatt a mezőgazdaságnak az az ága volt, amely munkaerő kibocsátóvá vált.

A terület mezőgazdaságának jellegzetes növénye a *makói hagyma*. A hagyma olyan növény, amely munkaigényessége alapján gazdaságosan termelhető lenne, és amely képes a mezőgazdasági népesség egy részét megkötni. Termelésének, és az exporttevékenységnek az irányítása azonban egyrészt nem Makón volt, másrészt a növény jelentősége már a két világháború között is csökkent. Ez a trend az utóbbi évtizedekben sem módosult, a szántóból az összes zöldségfélék kevesebb, mint 10%-ot tesznek ki.

Az ipar szerepét is hangsúlyoznunk kell, hiszen a hatvanas-hetvenes években egy terület népességmegtartó kapacitása tulajdonképpen attól függött, hogy rendelkezett-e számottevő iparral vagy sem. 1979-ben a makói járás ipari foglalkoztatottjainak aránya a megyei átlag negyede, a községi átlag 80%-a. Makó városánál ez az arány nemcsak a városi, de a megyei átlag alatt volt! Az iparra, amely szinte kizárólag Makóra koncentrálódik, leginkább a közép- illetve a kisüzemek jellemzőek, és ezek zöme nem makói irányítású, amely szintén hátráltatta a fejlődésüket. A 90-es években ezeket az üzemeket zárták be legelőször, így a vidéki ipar válsága, amely országos jelenség, itt is érezteti hatását.

A régió közlekedéscsoporthelyzetét vizsgálva rögtön szembetűnik, hogy a 43-as főút áthalad a területen, és az egyik legnagyobb magyar-román határátkelő is itt található (Nagylak). Azt mondhatnánk, megvan tehát a gazdaság fejlődésének kulcsa, ez a lehetőség, a tranzitforgalom kilendítheti ezt a területet a gazdasági mélypontról. Ha

azonban alaposabban szemügyre vesszük a forgalmat, láthatjuk, hogy ez mégsem olyan igazi húzóerő. Az útvonal távrolról sem európai jelentőségű és a forgalom nagysága legfeljebb Nagylak esetében jelenthet valamilyen fejlődési potenciált, Makónál már nem, hiszen egy ekkora várost egy ilyen méretű tranzitforgalom nem tarthat el.

A terület népességföldrajzi jellemzői a XX. század első felében

A makói kistérségi az I. világháború előtt nagyrészt Csanád vármegyéhez tartozott, csak három település volt az akkori Torontál vármegye része (Kiszombor, Klárafalva, Ferencszállás). A megye székhelye Makó volt. A török kor alatt a terület nagy része elnéptelenedett, csak Makó maradt meg, mint önálló település, de a környező, elnéptelenedő községekből jelentősen növelte népességét. A régió többi települése a XVIII.-XIX. században keletkezett (pl. Ambrózfalva, Csanádalberti 1844, Földeák 1847). A régió népessége gyorsan növekedett, 1870-ben 52000, még 1900-ban 66000 ember élt a vizsgált területen. Ez 30 év alatt 29%-os növekedést jelentett, amely csak valamivel kevesebb, mint az országos és a dél-alföldi átlag (32%) (1. táblázat).

I. TÁBLÁZAT

Népességszám alakulása a makói kistérségben (1870-1994)
(The change of the population in the Makó small-region, 1870-1994)

Település	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1941	1949	1960	1970	1980	1990	1994
Makó	26900	29135	31654	32707	33249	36265	35143	34873	33068	31703	30274	29942	27529	26424
Ambrózfalva	861	866	1006	1041	1042	1063	1025	1008	743	689	589	581	555	526
Apátfalva	4000	4274	5158	5318	5642	5741	5581	5773	5584	5322	4826	4361	3704	3566
Csanádalberti	836	886	1028	1233	1370	1377	1460	1510	999	1065	711	606	528	475
Csanádpalota	4052	4483	5271	5584	5811	5928	5718	5939	5620	5416	4588	4040	3549	3426
Ferencszállás	406	397	422	396	404	600	688	722	847	773	735	717	675	659
Földeák	2574	3250	3846	4101	4425	4673	4488	4388	4522	4411	3782	3721	3489	3286
Királyhegyes	877	1070	1284	1373	1437	1278	1336	1304	1436	1348	1090	902	793	692
Kiszombor	3712	3707	3994	4108	4107	4329	5008	5177	5534	5240	4750	4577	4310	4247
Klárafalva	331	333	430	554	570	583	599	597	646	531	591	553	509	470
Kövegy	605	609	798	755	837	934	901	930	860	844	697	584	476	462
Magyarcsanád	2645	2897	3088	3025	3105	2981	2672	2593	2723	2544	2177	1931	1705	1638
Maroslele	455	970	1430	1748	2172	2451	2772	2924	3077	2892	2312	2213	2183	2140
Nagyér	669	779	966	1036	1011	1038	946	926	908	834	743	670	660	671
Nagylak	0	0	0	0	355	416	784	1097	937	807	935	798	708	624
Óföldeák	368	464	549	586	682	897	1056	1219	931	895	733	616	534	489
Pitvaros	2257	2351	2645	2925	2936	3091	2978	2843	2162	2123	1778	1685	1575	1540
Makói kistérségi	51548	56471	63569	66490	69153	73645	73155	73823	70597	67437	61311	58497	53482	51335
Csongrád megye %-ban	19,1	19,7	19,4	18,3	17,5	18,1	17,2	17	16,5	15,6	13,8	12,8	12,2	11,8

Forrás: Népszámlálás Csongrád megye 1990., Megyei Statisztikai Évkönyv, 1994.

A trianoni határrendezés jelentős változásokat hozott a terület földrajzi helyzetében. Az egykori Csanád megye egy része Romániához került. Ez három települést (Nagylak, Sajtény és Tornya) érintett, de közülük Nagylak 10000 fő fölötti mezőváros volt. A

Magyarországon maradt csonka Csanád vármegyéhez hozzácsatolták Torontál és Arad megye itt maradt részeit is (8 illetve 6 település), és az így keletkezett Csanád-Arad-Torontál közigazgatásilag ideiglenesen egyesített vármegye jóval nagyobb lett, mint az addigi Csanád vármegye. A megye szempontjából nem az tehát a fő probléma, hogy egyes részeit elvágta az országtól, hanem az, hogy a meglévő közlekedési, kereskedelmi kapcsolatokat szüntette meg a határ. Mindenekelőtt a megye keleti területeit vágta el természetes központjuktól, Aradtól, és ezt a szerepet Makó nem tudta átvenni. Másrészt - és ez sem kevésbé fontos - a régió országhatár mellé, az ország periferiájára került.

Csanád-Arad-Torontál megye egészen 1950-ig megmaradt, amikor területét felosztották Csongrád és Békés megyék között. A Csongrád megyei részből megalakult a makói járás, csak a Szegedhez közeli, volt torontáli falvak kerültek a szegedi járáshoz. Az egykori Csanád vármegyét tehát a XX. század első felében kétszer is felosztották, és ezzel ha nem is egyedülálló, de speciális helyzet foglal el az ország régiói között.

A makói kistérség népességének növekedése 1920-ig töretlen: 1900 és 1920 között népessége újabb 11%-kal növekedett. Ezalatt Csongrád megye 12%-kal, tehát a terület tulajdonképpen a megyei átlagnak megfelelően gyarapodott. A jelentős változást az 1920-as évtized hozta. Ekkor még minden településnek pozitív volt a természetes szaporodása, de 16 településből 13-ban vándorlási veszteség volt megfigyelhető, sőt kilenc településen - köztük Makó városában - a vándorlási veszteség a természetes szaporodást is meghaladta. 1920 és 1930 között emiatt a régió népessége mintegy 500 fővel (0,7%) csökkent. A települések csaknem fele, köztük Makó ekkorra már elérte népességmaximumát.

1930 és 1941 között a terület lakossága újra növekedett, (0,9%-kal), Makó 1941-ben érte el a legkisebb arányt a terület népességéből, ekkor "mindössze" a térség népességének 47,2%-a lakott Makón (összehasonlításképpen 1870-ben 52,2%, 1900-ban 49,2% volt ez az arány). Ugyanakkor a települések felénél szintén népességfogyás volt tapasztalható. Miközben a makói kistérség népessége gyakorlatilag stagnált, Csongrád megye népessége 6,6%-kal nőtt. Ennek oka a terület fő gazdasági alapjának, a mezőgazdaságnak a válsága.

A makói kistérségben belül a külterületi népesség aránya 1910-től kezdve 20% körül mozgott. Ez az arány is mutatja, hogy ez a régió nem igazi tanyás vidék. Ott inkább a kis területű falvak a jellemzőek, mint a nagyhatárú mezővárosok (Makó kivételével). 1930-ban a települések átlagterülete 4399 ha volt, ugyanez Csongrád megyében 9688 ha. A települések átlagos lélekszáma is csak 65%-a az alföldinek. Ilyen kis határ mellett nem terjedt el a tanyarendszerű művelés, ez magyarázza a külterületi népesség alföldi viszonylatban alacsony arányát. A települések közül 1930-ban nem volt külterületi lakos Klárafalván, Ferencszálláson és Királyhegyesen, viszont Nagylak teljes lakossága külterületen élt.

Ez természetesen abból adódik, hogy Nagylak belterülete Romániához került, és a Magyarországon maradt területeket még 1949-ben is külterületként tartják számon.

A lakosság kor szerinti összetételében 1900 és 1930 között jelentős változások zajlottak le. A gyermekkorúak (0-14 évesek) aránya 35,8%-ról 25,4%-ra csökkent, az öregkorúak (60-X évesek) aránya 6,8%-ról 10,9%-ra növekedett. Nagylak (újjonnan alakult falu), valamint a szlovák nemzetiségű falvak (Pitvaros, Csanádalberti) az átlagnál fiatalabbak, míg Makó városa, és Klárafalva (600 lakosú aprófalu) öregebbek. (2. táblázat)

A lakosság foglalkozási összetételében (3. táblázat) a mezőgazdasági keresők domináltak a század egész első felében (1910-ben 70,7%, 1930-ban 67,3% a régió átlaga). A községek közül csaknem mindenhol 70% fölötti a mezőgazdasági keresők aránya, míg Makón 55,2%-ra esett vissza 1930-ig. Egyetlen kivétel van, Nagylak, ahol a keresőknek

mindössze 24%-a dolgozott a mezőgazdaságban. A falu területe nagyon csekély volt, illetve kendergyára felszívta a munkaerőt. Az iparban foglalkoztatottak aránya a 1910-es 15,2%-ról 1930-ra 14,4%-ra csökkent. Ennek is jelentős része kisüzemekben foglalkoztatott munkásokból tevődött össze. Húsz munkásnál többet foglalkoztató üzem összesen 10 volt a régióban, ebből is 8 Makón, ahol az ipari foglalkoztatottak aránya 18% volt. Általában a nagyobb lakosságú községek esetében kedvezőbb a lakosság foglalkozási szerkezete, magasabb az iparban, szolgáltatásokban (közlekedés) dolgozók aránya.

2. TÁBLÁZAT

A népesség korösszetétele a kistérségben (%)
(The population by ages in the small-region)

Korcsoport	1900	1910	1920	1930	1941	1960	1970	1980	1990
0-14	35,8	35,4	30,0	25,4	25,2	22,4	19,9	19,6	18,8
15-39	38,0	37,0	40,8	42,5	38,3	32,6	32,1	31,5	32,4
40-59	19,4	18,8	19,4	21,3	23,8	27,0	26,1	26,8	25,6
60-X	6,8	8,8	9,8	10,9	12,6	18,0	21,9	22,1	23,2

Forrás: Népszámlálás Csongrád megye 1990.

3. TÁBLÁZAT

Foglalkozási megoszlás (%)
(The share of employment by main sectors)

Ágazat	1910	1930	1949	1960	1970	1980	1990
Mezőgazdaság	70,7	67,3	66,3	56,6	49,6	30,7	26,4
Ipar	15,2	14,4	12,7	23,5	28,3	36,5	35
Tercier	14,1	18,3	21	19,9	22,1	32,8	38,6

Forrás: Népszámlálás Csongrád megye 1990.

A század első feléről összegzésképpen elmondható, hogy a kétszeri felosztás miatt a terület előbb az ország, majd a megye perifériájára került, megindult a területről az elvándorlás, és ezzel megkezdődött a terület elöregedése. A terület végig mezőgazdasági jellegű maradt, és ezzel együtt a foglalkozási átrétegződés is lassú maradt.

A terület demográfiai átalakulása 1949 és 1990 között

1949 után jelentős változások kezdődtek Magyarország társadalmában. A változás során nagy mértékben átalakult a lakosság foglalkozási összetétele, és ezt a népesség térbeli átrendeződése kísérte, elsősorban a községekből a városok felé. A kérdés az, hogy joggal állíthatjuk-e, hogy a községekből a városokba történt az áramlás. Általánosságban természetesen igaz ez az állítás, de sok olyan község van, amely szintén népességfelvívó szerepet játszott (kezdetben az ipari- és bányászfalvak, később a nagyvárosok formálódó agglomerációi). Másrészt léteznek olyan városok, amelyek viszont nem tudtak népességfelvívó centrumként funkcionálni, sőt maguk is népesség-csökkenést

könyvelhettek el. Az utóbbiak közé tartozik Makó is, aminek súlyos következményei voltak a terület egészére nézve.

A régiónak 1949-ben 70597, 1990-ben 53482 lakosa volt, népességének 24,2%-át veszítette el. Igaz, sok olyan községe van az országnak, amelynek a népességvesztése ennél jóval nagyobb volt, de olyan városkörnyéke kevés, ahol a város és a hozzá kapcsolódó (kapcsolt) községek együttes népességvesztése csaknem 25%-os.

Az egyes települések esetében azonban jelentős különbségek vannak a népességvesztés mértékében. A legkevésbé Makó lakossága csökkent 1949 óta, népességének 16,8%-át veszítette el. Ez azonban 5539 főt jelent, vagyis azt, hogy Magyarországon 1949 óta Makónak csökkent legtöbbször a lakossága! Ugyanakkor valamennyi község népességfogyása 20% felett volt. A legkisebb értéket a Szegedhez, illetve Hódmezővásárhelyhez közeli települések esetében tapasztaltunk (Ferencszállás, Klárafalva, Kiszombor, Földeák), melynek oka a relatíve, vagy ténylegesen jó közlekedési helyzetükben keresendő. Kevésbé fogyott Nagylak népeisége is, amelyben szerepet játszottak az ott lévő ipari munkahelyek. Ugyancsak az átlag alatti fogyást mutatott Pitvaros, és két szomszédos falu: Ambrózfalva és Nagyér. Szerepet játszottak ebben: a relatíve jó közlekedési helyzet, Mezőhegyes, Tótkomlós és Orosháza felé (autóbuszszal Nagyerről Tótkomlós 7, Mezőhegyes 20, Orosháza 38, Makó pedig 43 percre van), a lakosság nemzetiségi összetétele, azaz szlovák falvak (1930-ban Pitvaros 91%-ban, Ambrózfalva 88%-ban szlovák), a lakosságcserevel 1949-re már mobilizálható népességük jelentős részét elvesztették. A szlovák etnikum természetes szaporodása valamivel magasabb, mint a magyaroké, és nincs Magyarországon jelentős szlovák lakosságú központ (Békéscsabán jóval több a magyar, mint a szlovák, Tótkomlós pedig az intézmények hiánya miatt nem központ), így a migráció a nemzeti identitás elvesztését is jelentette volna.

Az 1960-as évtizedre az ország természetes szaporodása erősen visszaesett, ugyanígy a makói kistérségé is, de itt ez a csökkenés már elegendő volt ahhoz, hogy természetes fogyás következzen be (1,5%). Az országosan is csökkenő természetes szaporodás, és az előző évtizedre jellemző elvándorlás miatt elkezdődött egy azóta is tartó folyamat, a *régió népességének természetes fogyása*. (Mindössze Nagylakon és Nagyéren pozitív 1960-ban a természetes szaporodás).

A vándorlási egyenleg továbbra is negatív, de az előző évtizedhez képest valamelyest mérséklődött (6,6%). Mindössze Klárafalván (Szegedhez való közelség, és jó közlekedés), és Nagylakon (ipari munkahely) pozitív a vándorlási egyenleg. Megállapítható, hogy az előző évtizedhez képest a Szegedhez közeli településeken mérséklődött, a régió keleti felében lévő településeken pedig erősödött az elvándorlás. Egyes falvak vándorlási vesztesége 20% feletti, sőt Csanádalbertié 46%(!), melynek okai a kedvezőtlen mezőgazdasági adottságok - nagyon kis terület - , és az árnyékos közlekedési helyzet. Makó vándorlási vesztesége mérséklődött, így népességvesztése kisebb a körzet átlagánál.

Az 1970-es évekre országosan is, és a makói kistérségben is minimálisan csökkent a természetes szaporodás (a térségben:-1,7%). Makó természetes szaporodási mutatója javult, a községek romlott, így kiegyenlítődsé vált közöttük. Pozitív természetes szaporodás volt Klárafalván és Nagylakon, ott, ahol az előző évtizedben vándorlási nyereséget regisztráltak. Ebben az évtizedben kirajzolódott a terület három jelenlegi katasztrófális demográfiai helyzetben lévő települése is, Kövegy és Csanádalberti esetében 8, Óföldeák esetében 18%-os volt a népességfogyás. A makói kistérségben volt a megye településeinek 29, addig a természetesen fogyó településeinek 47%-a.

A vándorlási veszteség az előző évtizedekhez képest csökkent (2,4%), hiszen a legviharosabb átalakulási folyamatok (extenzív iparosítás, TSZ-esítés) már lezajlottak. Ebben a dekádban vándorlási nyeresége volt Óföldreáknak (szociális otthon), illetve minimális (0,5%) Makónak. Így bár Makó növelte a térségen belüli részarányát (1970: 49,4%, 1980: 51,1%), de jelentős népességfeltevővé nem tudott válni.

A *nyolcvanas évekre* a természetes fogyás 6,1%, amely, mint 1949 óta mindig kb. 5%-kal volt az országos érték alatt. A vándorlási veszteség tovább mérséklődött (-1,9%). A régió összes településén természetes és tényleges fogyás volt megfigyelhető, és vándorlási aktívum is csak Kiszomboron, Maroslelén és Óföldreákon. A régió tényleges fogyása 8,0%, csaknem annyi, mint a hatvanas években, de ennek háromnegyede már a természetes fogyásból származik, és ennek komoly hatásai lesznek pl. a korstruktúrára, vagy lehetnek a terület dinamizmusára.

A makói kistérség 1870-ben a mai Csongrád megye lakosságának 19,1%-át koncentráltta, 1930-ban 17,2%-át, 1949-ben 16,5%-át, még 1990-ben 12,2%-át. Ha a települések jelenlegi (1990-es) közigazgatási területét vizsgáljuk, akkor Makó 1870-ben a jelenlegi országterület 10. legnagyobb települése volt, sőt 1890-ben 9. Ezzel szemben 1930-ban már csak a 18., 1949-ben 19., és 1990-re a 44. helyre esett vissza.

A térség foglalkoztatási szerkezete jelentősen átalakult 1949 után. Megindult a mezőgazdasági népesség csökkenése, így 1990-ben már csak a régió keresőinek 26,4%-a dolgozott a szektorban (32700 fős csökkenés). Általánosságban elmondható, hogy minél rosszabb egy település közlekedési helyzete, annál nagyobb a mezőgazdasági keresők aránya (1990-ben Kövegy: 49%, Királyhegyes: 49%, Csanádalberti: 47%), és fordítva (Klárafalva: 16%, Ferencszállás: 23%, Kiszombor: 24%). Az ipari keresők aránya többszörösére nőtt (1949-ben 12,7%, 1980-ban 36,5% volt). A nyolcvanas években itt is megindult az ipari keresők arányának csökkenése (1990: 35,0%). Nagylak aránya továbbra is kimagasló (1990: 59,9%), de ez már messze elmarad az 1970-es 77,7%-tól. A terciér szektorban dolgozók aránya is emelkedett (1949: 21,0%, 1990: 38,6%). 1980-ra Ferencszálláson és Kiszomboron, majd 1990-re Makó, Csanádpalota és Óföldreák esetében is a terciér szektor volt a legerősebb. Összefoglalásként elmondható, hogy a makói kistérség foglalkozási szerkezetében ugyanazok a folyamatok játszódnak le, mint országosan, csak mintegy negyedszázados késéssel.

Az 1949-1990 között eltelt időszakról összefoglalás képen elmondható, hogy zuhanásszerűen csökkent a lakosság száma megnőtt az öregkorúak aránya, szinte eltűnt a külterületi lakosság, s a felénél is kevesebbre süllyedt a mezőgazdasági keresők aránya.

A makói kistérség a rendszerváltás után

A makói kistérség népességcsúcsa 1941-ben volt, és 1990-ben 20341, 1994-ben pedig 22488 fővel élt kevesebb ember a régióban, mint a népességcsúcs idején. 1949 óta az óriási elvándorlás mellett több, mint 4000 főt tett ki a természetes fogyás. A térség települései közül kilencben kevesebben éltek 1990-ben, mint 1870-ben, sőt 1994-re már Makó népessége is az 1870-es szint alá csökkent. A Makótól keletre eső települések Nagylak kivételével mind az előző csoportba tartoznak. 1980 és 1990 között minden településen természetes fogyás volt megfigyelhető.

1994-re a terület népessége 51335 főre csökkent, vagyis négy év alatt újabb 2147 főt veszített a régió. Ez évi 10,1% tényleges fogyás, nagyobb, mint korábban bármikor. A

megye 52 községéből tíznek nőtt 1990 óta a lakossága, ebből nyolc Szegeddel határos, ezenkívül az egyik, jelesül Nagyér a vizsgált területen van. A falu népességnövekedése 1,7% vagy 11 fő. Ezzel szemben három község (Csanádalberti, Királyhegyes és Nagylak) népességének több, mint 10%-át elvesztette ez alatt a négy év alatt, tehát megállapíthatjuk, hogy a terület népességének fogyása közel sem állt még meg.

A területünkön nem csak az a probléma, hogy a községek a lakosságuk 30%-át elvesztették az elmúlt 40 évben, hiszen ez általános jelenség nemcsak az egész Alföldön, de az egész országban is, hanem az is, hogy a terület központjának is közel 20%-kal csökkent a népessége! Vizsgáljuk meg néhány olyan települést, amely Makóhoz hasonlóan szintén nem kapott jelentős ipart, és esetleg a járási székhely adminisztratív szerepkörén kívül nem volt más funkciója. 1949 óta Mezőtúr 11%-ot, Csongrád 13%-ot, Kiskunmajsa 23%-ot, Túrkeve 24%-ot veszített népességéből. Makó népességfogyásának a 40%-a azonban a természetes fogyásból származik, és csak a többi 60% az elvándorlásból.

Okozhatja ezt az elvándorlást Makó és Szeged kapcsolata is. Szeged, mint megyeszékhely ipari és szolgáltató szerepkörei révén jelentős vonzást gyakorolt a megye többi településére. Ahhoz Makó túl távol volt, hogy beépüljön Szeged éppen kialakulóban lévő agglomerációjába, és túl sok volt a felesleges munkaereje ahhoz, hogy ezek az emberek naponta Szegedre ingázzanak. (A Szegedre bejáró összes ingázó 1990-ben 13571 fő volt, így ezt az esetleges 3-4000 makói ingázót nem szívhatta fel a város.

Ahhoz túl közel van Szegedhez Makó, hogy egy szubcentrummá formálódjon, mint ahogyan Szentesnek ez többé-kevésbé sikerült Szeged szívóhatását bizonyítja a következő adat: a közvetlen Makó mellett lévő Kiszomborból (Makótól 5, Szegedtől 25 km) csaknem annyian ingáztak 1990-ben Szegedre (393), mint Makóra (429).

A munkanélküliségi ráta a makói kistérségben 1990 és 1994 között végig magasabb volt, mint a Csongrád megyei átlag. (A megyei értéket csökkenti Szeged a maga nagy népességsúlyával, és alacsony munkanélküliségével.) Azonban a makói kistérség munkanélkülisége a Szeged nélküli megyei értéknél is magasabb. A terület munkanélküliségi rátája 1990 januárjában 2,6% volt, ez 1992 augusztusára 17,2%-ra nőtt. Ezután lassú növekedés, majd pedig csökkenés következett, nem utolsósorban azért, mert sokan már kikerültek a regisztrációból. Mivel a népesség jelentős része ingázott (1990-ben 6823 munkahely, és 10827 aktív kereső), így az "ingázók által betöltött" munkahelyek leépítése érzékenyen érintette a területet. Makó ipari üzemeinek jelentős része nem helyi irányítású volt, így a vidéki ipar válsága is jelentős mértékben sújtja a területet.

A régió belül településszinten azonban jelentős különbségek vannak. A területen belüli munkanélküliségi ráták szórása 1992-ig nőtt (10%-os legalacsonyabb, és 31%-os legmagasabb érték), azután csökkent (1994 szeptemberben 7, illetve 18%-os szélsőértékek). Makó mutatója mindvégig magasabb, mint a régió átlaga. Egyes települések (Csanádalberti, Magyarcsanak) mindvégig magas értékekkel tűnnek ki, az ingázók igen nagy száma, és kedvezőtlen összetétele miatt (ipari, fizikai dolgozók). Hasonló helyzetben van Királyhegyes, ahol a munkanélküliségi ráta 1992 augusztusában 30% felett volt. Végig alacsony értékek jellemzik Klárafalva, Ferencszállás, Kiszombor községeket (Szegedhez való jó kapcsolat), valamint Óföldséket a kevés aktív kereső és a szociális otthon, mint stabil munkahely miatt.

A gazdaság állapotát másik oldalról szemlélteti az újonnan alakuló gazdasági társulások száma, vagy ezeknek a lakosság nagyságához viszonyított értéke. A makói kistérségben a tekintetben is lemaradni látszik, hiszen a Csongrád megyei városok közül éppen Makón jut legkevesebb gazdasági társulás megfelelő lakosra. Így a gazdaság dinamizálódásában

még megyei szinten is lemarad Makó, és ha továbbra sem fog ilyen tekintetben dinamizálódni, akkor várható Makónak, és ezzel együtt térségének további lemaradása.

A makói kistérségi népessége várhatóan továbbra is csökkenni fog, a természetes fogyás és az elvándorlás miatt. Makó városának többirányú fejlesztésére lenne szükség. De milyen irányú fejlesztésre? A mezőgazdaság önmagában biztosan nem elegendő, a feldolgozóipar fejlesztése is szükséges. Makó szolgáltató funkcióinak bővítése is fontos lenne, hogy jobban elláthassa a környező községeket, tényleges központjává váljon vidékének. Ugyanakkor Makó és a községek közötti *közlekedés* is fejlesztésre szorul.

A térség településeinek más-más problémákkal kell szembenéznük. Legkedvezőbb a Szeged és Makó közti falvak helyzete, ezek még népességük gyarapítására is képesek lehetnek. Azoknak a falvaknak, amelyek Makó és Hódmezővásárhely között találhatóak, már kérdésesebb a jövőjük, hiszen ezek a központok kevésbé dinamikus, sajátos csoportot alkotnak a 43-as főút mentén a Makótól keletre lévő települések, ahol a tranzitforgalom és a későbbiekben a határmentiség, a határátlépő hozhat fellendülést. A legnehezebb helyzetben a régió északkeleti, forgalmi árnyékban lévő falvai vannak, melyek saját forrásaikra támaszkodva nem léphetnek tovább, demográfiai helyzetük várhatóan nem javul.

Irodalom

- Becsei J. (1993) A Békés-Bihari határmenti kistérség társadalmi-foglalkozási szerkezete. *Műhely* 1993/10. Közép-és Kelet-Európai Gazdaság- és Környezetfejlesztési Intézet és Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium. 1-27. o.
- Csongrád megye gazdasági földrajza.(1983) (Főszerk.: Krajkó Gyula) Szeged 465. o.
- Erdei F. (1971) *Város és vidéke*. Magyarország felfedezése. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 451. o.
- Erdei F. (1977) *Településpolitika, közigazgatás, urbanizáció*. Összegyűjtött írások és beszédek. Akadémiai Kiadó, Budapest. 558. o.
- Erdei F. (1982) Makó társadalomrajza. *A Makói Múzeum Füzetei*, 27. Makó. 1-19. o.
- Gazdasági, társadalmi folyamatok és a kistérségek szerveződése Csongrád megyében.* (1993) (Szerk.: Mészáros Rezső) JATEPress, Szeged. 144. o.
- Kiss L. (1988) *Földrajzi nevek etimológiai szótára I-II*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Magyar városok monográfiája*. Makó és Csanád-Torontál vármegyei községek. 1929. (Szerk.: Barna János) A magyar városok monográfiájának kiadóhivatala, Budapest 406. o.
- Tóth J. (1977) Az urbanizáció népességföldrajzi vonatkozásai a Dél-Alföldön. *Földrajzi Tanulmányok*, 14. Akadémiai Kiadó, Budapest. 142. o.

Abstract

The quiet and smooth development of the Makó small-region were interrupted by some traumas in the last 125 years. Firstly after Trianon, secondly after the Parisian peace-congress it became a peripheral area near the state borders. This situation looks a long-lasting process. This traditional agrar-area and its development were under the influence of the industrializing in the fifties, and organizing cooperatives in the early sixties. In the last decades this small-region developed in the shadow of Szeged - one of the some regional centres of Hungary - shows a real dynamic progress.

The study shows the development way of a small area, near the state borders, with a weak domain city (Makó) as the centre of the region. It flashed up the endogenous resources which the region can mobilize, to break out of the recent critical part of the population decrease.